

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך לד, תשמ"ג

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

פרופ' פהן מעיר על כך:

ברצוני להעיר על מאמרו היפה של ד"ר אזור הערה זו:
יבוסם להם לחסידי ו/או, שנמצא להם עתה אילן גדול להיתלות
בו; אך יורשה לי להביע ספקותי, אם אמנם ניתן להוכיח הצורך בקיום
ו/או ובהנצחתו על-ידי עצם העובדה, שיש המוסיפים להשתמש
בו. האין זאת בגדר petitio principii?
אילו לא עצלותם שעמדתי עליה במאמרי. יכלו עורכי-הדין
הלהוטים אחרי ו/או לפרש ולפרט באותם המקרים של נחיצות אמת
(שאני עודני כופר בהם). "ברחל בתך הקטנה", לאמור "שניהם יחד או
פל אחד מהם לחוד" — והרי יכול תנאי בני גד ובני ראובן לשמש
תקדים הלכתי לכך, שיש שמוטב להאריך במקום לקצר.
ברם, בעיניי גם הדיבור "אם ורק אם" פסול הוא ומיוחד למצוא.
"אם" הראשון אינו מוסיף ולא כלום על "רק אם". שדיו להביע "רק"
אם.

מ א י ר רוטנברג

על ה"רך" וה"נולד"

א. להוראתו של שם-התואר רך

כאשר שם-העצם, המתואר על ידי שם-התואר רך, הוא
שם-עצם אורגאני, יש ששם-תואר זה מורה, פי אותו שם-עצם
טרם הגיע לגמר התפתחותו; והנה ארבע דוגמאות לכך:
א. "מראש ינקותיו רך אקטף ושחלתי אני על הר גבה",
יחזקאל יו, כב. הכונה היא, שהענף שייקטף יהיה ענף, שטרם
הגיע לגמר התפתחותו — משום שענף שפכר הגיע לגמר
התפתחותו אינו טוב לשתילה.

ב. "בן־בקר רך וטוב", בראשית יח, ז. הפונה לבן־בקר, שטרם הגיע לגמר התפתחותו והיה לפר, ומשום כך בשרו טוב יותר למאכל מבשרו של פר.

ג. "ועיני לאה רפות", שם כט, יז. הפונה היא, שעיני לאה היו עיניים, שלא הגיעו לגמר התפתחותן, וגודלן היה כגודל עיניה של ילדה קטנה — ועיניים קטנות הן פגם ביזפייה של נערה.

ד. "אדני ידע פי הילדים רפים", שם לג, יג. הפונה היא, פי הילדים עדיין קטנים, וטרם הגיעו לגמר התפתחותם, ולכן על יעקב להתנהל לאטו.

ב. הנולד, שחכם רואהו — מה טיבו?

לדעת רבי שמעון באכות ב, ט דרפו של "הרואה את הנולד" היא "הדרך הטובה, שידבק בה האדם"; ור"ע מפרטנורה פירש שם: "הרואה את הנולד. צופה ומביט מה שעתיד להיות". בדרך דומה פירשו רש"י ושאר הפרשנים, שראיתי את דבריהם, את המלים "הרואה את הנולד" שבפתגם "איזהו חכם — הרואה את הנולד" — פתגם, שבו השיבו זקני הנגב (תמיד לב ע"א) על שאלתו של אלפסנדר מוקדון; מי מתקרא חכם. גם ביאליק, במדור "משלים, פתגמים ומבטאים" שב"ספר האגדה", פירש את המלה "הנולד" שבפתגם הנ"ל: "מה שעתיד לצאת ממעשיו".

אין פירוש זה נראה לי — ומשני טעמים:

א. אמנם רבים הם ביותר בלשון המקרא הפעלים, שזמנם

עתיד והכונה בהם לפעולה הנעשית בהווה, ויש בה גם פעלים בלשון הווה, והכונה בהם לפעולה, שתיעשה בעתיד; אולם לשון החכמים הריהי לשון מדויקת מצד זה, שבעתיד של הפעלים שבה הכונה לפעולה שאמנם תיעשה בעתיד, ובכינוני של הפעלים שבה הכונה לפעולה שאמנם נעשית בהווה — מה טעם אפוא השתמשו גם רבי שמעון וגם זקני הנגב במלה הנוֹלָד, אם היתה כוונתם לדברים שייעשו בעתיד?

ב. את התכונה של ראיית העתיד מייחסת המסורת היהודית לנביא — ומה טעם אפוא התעלמו גם רבי שמעון וגם זקני הנגב מבעליה המקורי של תכונה זו וייחסוה דוקא לחכמים? לכן אני אומר, כי בפועל "הנוֹלָד" אמנם התכוונו גם רבי שמעון וגם זקני הנגב לפעולה הנעשית בהווה; וכדי שנבין את המלים "הרואה את הנוֹלָד" — הבה ננתח את הענין כך: הפועל הנוֹלָד, שגם לפי הפירושים הנ"ל נושאו הוא "דבר" — אינו לנאי או נושא של "דבר" אלא בהשאלה; ועל כן עלינו להתבונן תחילה במשפטים, שבהם נולד משמש כנושאו של משפט בהוראתו העיקרית. כלומר, עלינו להתבונן תחילה במשפטים, שבהם שם-העצם ילד הוא נושא לנושא נולד: בשעה שפכר יצא הילד מבטן אמו, אנו אומרים: "נולד ילד"; ואילו לפני יציאתו, בשעה שעדיין אמו כורעת ללדת, אנו אומרים: "ילד נולד", וכונתנו לומר שהילד טרם יצא מבטן אמו, ועדיין הוא בשלב של הינְלָדות. והוא הדין במלים "הרואה את הנוֹלָד", שאנו משתמשים בתיבה נולד בהשאלה: מי שאמר את הפתגם "איזהו חכם - הרואה את הנוֹלָד", התכוון במלה הנוֹלָד לדבר שטרם נולד. ר"ל לדבר,

שטרם נתהווה, ועדיין הוא בשלב של התהוות. דבר כזה, שעדיין נתון בשלב של התהוות, ממדיו הם בדרך כלל קטנים כל כך, שעינו של אדם רגיל אינה מבחינה בו כלל וכלל; וממילא במעשים, שאדם רגיל זה עושה, אינו מתחשב כלל וכלל באפשרות, שאותו דבר, שעצם התהוותו עדיין נעלמת ממנו, יתפתח בעתיד ויהיה לגורם בעל חשיבות; וכשזה אמנם מתקיים בעתיד, אותו אדם רגיל מופתע, וגם יש שזה מביא לו נזק. מה שאינו כן בחכם, שעינו החדה מבחינה בדבר, גם פשעדיין הוא בשלב של התהוות, ועדיין ממדיו קטנים ביותר. במעשים שאותו חכם עושה, הוא מתחשב באפשרות, שאותו דבר מתהווה יתפתח בעתיד לגורם בעל חשיבות, וכשזה אמנם מתקיים, אין הוא מופתע, ואין הדבר מביא לו נזק.

חיים אהרנוביץ

על צורות "מאוחרות" בלשון המקרא*

א. דרמשק ופלטיש --- שילוב רי"ש ולמ"ד

המחבר, בדיונו בצורת השם "דרמשק", המופיע בספר דברי הימים, לעומת "דמשק", הרזוחת בספרי המקרא האחרים ובתעודות החיצוניות הקדומות, מציין בהערה (עמוד 18): "הצורה דרמשק יצאה, פנראה, מתוך הנטייה המאוחרת (הידועה לנו במיוחד מן הארמית הממלכתית) לדיסימילציה; כלומר, ביטולו של דגש חזק על-ידי שילובו של עיצור שוטף. על-דרך קרסא

* בעקבות ספרו של אבי הורביץ "בין לשון ללשון. לחולדות לשון המקרא בימי בית שני", הוצאת מסד ביאליק.